

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
імені ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
до практичних занять з дисципліни
«ПОВЕДІНКОВІ ФІНАНСИ»
(для здобувачів вищої освіти, вибіркова дисципліна)
(Електронне видання)

ЗАТВЕРДЖЕНО
на засіданні кафедри
фінансів та банківської справи
Протокол №8 від 30.04.2025 р.

УДК 336.6:159.954

Методичні вказівки до практичних занять з дисципліни «Поведінкові фінанси» (для здобувачів вищої освіти, вибіркова дисципліна) / Уклад.: О.О. Середа. - Київ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2025 – 33 с.

Розглянуто актуальні питання з поведінкових фінансів. Наведено плани практичних занять, перелік контрольних питань, практичні ситуації і завдання.

Укладач:

О.О. Середа, к.е.н., доцент

Рецензент:

І.М. Кушал, к.е.н., доцент

ВСТУП

Методичні вказівки до практичних занять з дисципліни «Поведінкові фінанси» розроблено у відповідності до програми дисципліни. Матеріали, подані в межах курсу, охоплюють теоретичні засади та практичні аспекти у сфері поведінкових фінансів. Вони спрямовані на формування цілісного уявлення про психологічні, соціальні, культурні чинники, що впливають на фінансові рішення індивідів та компаній. Курс може бути корисним студентам за спеціальностями в галузі «07. Управління та адміністрування», «05. Соціальні та поведінкові науки», а також усім майбутнім фахівцям для підвищення фінансової грамотності у сфері фінансового ринку та фінансової біржової діяльності.

Метою викладання дисципліни є розгляд теоретичних основ та набуття практичних навичок у сфері поведінкових фінансів, а також усім, хто прагне підвищити рівень фінансової грамотності, розуміти психологічні механізми прийняття фінансових рішень, уникати когнітивних упереджень та ефективно діяти в умовах інформаційної невизначеності й ризику, характерних для сучасного фінансового середовища.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен набути такі результати навчання:

Знати: основи функціонування фінансової системи, генезис поведінкових фінансів; значення поведінкових фінансів в управлінні компаніями та при особистому інвестуванні; поведінкові фактори, що впливають на процес прийняття фінансових рішень; теорії поведінкових фінансів: перспектив, поведінки інвесторів, шумової торгівлі, впливу психологічних якостей трейдера на ефективність проведених ним операцій.

Вміти: аналізувати економічну поведінку, економічну діяльність людей, соціальних груп; застосовувати інструменти поведінкових фінансів в ситуаціях, пов'язаних з прийняттям фінансових рішень.

Практичне заняття 1

ТЕМА 1. ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТОК ВЧЕННЯ ПРО ПОВЕДІНКОВІ ФІНАНСИ

Мета: формування цілісного уявлення про еволюцію фінансової науки — від класичних (раціональних) моделей до поведінкових підходів; ознайомлення з ключовими концепціями поведінкових фінансів, історією їх виникнення та основними науковими досягненнями американських і західноєвропейських дослідників

План

1. Класичні (раціональні) фінанси та моделі прийняття рішень.
2. Поведінкова економіка як новий напрям економічної науки.
3. Історія виникнення вчення про поведінкові фінанси. Наукові дослідження американських і західноєвропейських вчених у сфері поведінкових фінансів.

Література

ікіфоров П. О., Марич М. Г. Поведінкові фінанси : навч. посібник. Чернівці

лляшенко П. Поведінкові фінанси: інвестиції домогосподарств та прийняття рішень про позички. *Вісник Національного банку України*. 2017. №. 242. С.

вашук Ю. П. Поведінкова та експериментальна економіка : навч. посіб. Тернопіль: Осадца Ю. В., 2017. 119 с.

оведінкова економіка: від теорії до практики: міждисциплінарний навчальний посібник. За науковою ред. Татомир І.Л., Квасній Л.Г. Трускавець: ПОСВІТ, 2022, 408 с.

анеман Д. *Мислення швидко й повільно* / пер. з англ. – К.: Наш Формат, 2016. – 512 с.

алер Р. Х. *Поведінкова економіка. Як емоції впливають на економічні рішення* / пер. з англ. – Х.: Фабула, 2019. – 400 с.

ріелі Д. *Передбачувано ірраціональні. Приховані сили, що впливають на наші рішення* / пер. з англ. – К.: Наш Формат, 2017. – 336 с.

Контрольні запитання:

1. Наведіть основні положення теорій класичних фінансів.
2. Що вивчає поведінкова економіка?
3. Які відмітні риси неокласичної та поведінкової теорій.
4. Які передумови виникнення поведінкових фінансів.

Дискусійні питання

1. Поведінкова економіка є революційним напрямом, що кидає виклик традиційній економічній науці.
2. Моделі раціональної поведінки не здатні пояснити реальні фінансові рішення інвесторів і споживачів.

Завдання 1

Уявіть, що Вам, як інвестору пропонують два варіанти:

А: гарантований прибуток у розмірі 1000 доларів.

Б: 50% шанс отримати 2500 доларів і 50% шанс не отримати нічого.

Який варіант інвестування Ви виберете і чому?

Як цей приклад пояснюється в межах поведінкових фінансів?

Завдання 2

Перед вами перелік прізвищ вчених:

- Роберт Шиллер
- Річард Талер
- Даніель Канеман
- Вернон Сміт
- Амос Тверські

Завдання:

1. Встановіть хронологію основних наукових внесків цих дослідників.

2. Об'єднайте їхні підходи у загальну концепцію розвитку поведінкових фінансів.

Завдання 3

Ситуація 1. Ви збираєтесь купити чохол для мобільного телефону за 200 грн. Продавець повідомляє, що точно такий самий чохол можна придбати у магазині за 10 хвилин ходьби звідси — лише за 150 грн. Ви підете до іншого магазину?

Ситуація 2. Ви плануєте придбати преміум-чохол за 1000 грн. Продавець також повідомляє, що у магазині, що за 10 хвилин ходьби, він коштує 950 грн. Ви підете до іншого магазину?

Як це завдання ілюструє відмінності між класичною (раціональною) та поведінковою моделлю прийняття рішень?

Практичне заняття 2

ТЕМА 2. ТЕОРІЇ ПОВЕДІНКОВИХ ФІНАНСІВ

Мета: ознайомити студентів із базовими поняттями та завданнями поведінкових фінансів, дослідити їх міждисциплінарні зв'язки з іншими науками, проаналізувати взаємодію макро-, мікро- та поведінкових фінансів, а також надати характеристику ключових теорій, що пояснюють психологічні аспекти фінансової поведінки економічних агентів.

План

1. Поведінкові фінанси: зміст та завдання. Взаємозв'язок поведінкових фінансів з іншими науками.
2. Макро- мікро-та поведінкові фінанси.
3. Характеристика теорій поведінкових фінансів.

Література

1. Кізіма Т.О. Поведінкові фінанси як новий напрям досліджень сучасної фінансової науки. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2013. № 9 (2). С. 175–178.

2. Лютий І., Кнір М., Плішакова Н., Плішакова О. Поведінкові фінанси: теоретичні основи та емпіричні ознаки. *Фінансово-кредитна діяльність : проблеми і перспективи*. 2019. С. 385-393.

3. Кривий В. І. Сутність та основні теоретичні блоки поведінкових фінансів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент*. 2017. Вип. 23(1). С. 12-16.

4. Барабаш Л.. (2020). Трансформація поведінкових фінансів внаслідок зміни моделей економічної поведінки. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2020. (99). С. 43-49.

5. Харабара В. М., Грешко Р. І., Третьякова О. В. Поведінкові фінанси: сутність та основні теоретичні блоки. *Ефективна економіка*. 2021. № 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8814>

6. Baker H.K. Behavioral Finance: Investors, Corporations, and Markets / H.K. Baker, J.R. Nofsinger. – Hoboken : John Wiley & Sons, 2010. – 768 p.

7. Statman M. What Is Behavioral Finance? / M. Statman // Handbook of Finance. Vol. II / F.J. Fabozzi. – Hoboken : John Wiley & Sons, 2008. – P. 79–84.

8. Ritter J.R. Behavioral finance / J.R. Ritter // Pacific-Basin Finance Journal. – 2003. – № 4. – P. 429–437.

Контрольні запитання:

1. У чому полягає сутність поведінкових фінансів, і яке їхнє значення для сучасної фінансової науки та практики?

2. Які науки лежать в основі поведінкових фінансів, і як їхні концепції впливають на формування цього напрямку?

3. Якими є основні відмінності між мікро-, макро- та поведінковими фінансами у контексті предмета їхнього дослідження? Що таке біржовий процес?

4. Які моделі зміни поведінки використовуються у поведінкових фінансах для пояснення відхилень від раціональності?

5. Як впливають емоції та соціальне середовище на фінансову поведінку індивідів та груп?

Дискусійні питання

1. Поведінкові фінанси більше застосовні до приватних інвесторів, ніж до професіоналів. Наскільки це твердження справедливе у реаліях сучасних фінансових ринків?

2. Масова поведінка інвесторів є головною причиною фінансових бульбашок і криз. Яку роль у цьому відіграють соціальні чинники, інформаційні каскади та психологічний тиск?

Завдання 1

У період економічної нестабільності уряд запроваджує нову податкову політику та підвищує облікову ставку. Це впливає на рівень інфляції, курс національної валюти та інвестиційну активність в країні.

Водночас, власник малого бізнесу відкладає розширення своєї справи через зростання кредитної ставки, а споживачі починають скорочувати витрати, уникаючи великих покупок. Інвестори, під впливом негативних новин, масово продають активи, що ще більше знижує вартість цінних паперів.

Визначте, які події та дії стосуються макрофінансів, мікрофінансів, а які — поведінкових фінансів.

Поясніть взаємозв'язок між трьома рівнями фінансового аналізу у цій ситуації.

Як поведінкові чинники можуть посилювати негативні економічні тенденції навіть за наявності об'єктивних економічних обґрунтувань?

Завдання 2

Ви придбали акції компанії за 1000 грн. Їхня ринкова вартість знизилась до 700 грн. Ви знаєте, що компанія має слабкі фінансові

показники, але сподіваєтесь на покращення. Ви вагаєтесь, чи продати акції зі збитком, чи тримати далі.

Проаналізуйте поведінку інвестора: які психологічні чинники перешкоджають прийняттю логічного рішення?

Завдання 3

Група знайомих активно інвестує в нову криптовалюту, яка стрімко зростає в ціні. Ви не планували інвестувати, але починаєте відчувати страх упустити можливість і теж купуєте актив.

Визначте, який тип поведінкових ефектів проявляється в цій ситуації.

Чим відрізняється поведінка «раціонального інвестора» від поведінки, яку спонукає соціальний вплив?

Практичне заняття 3

ТЕМА 3. ТЕОРІЯ КОГНІТИВНОЇ ПОМИЛКИ

Мета: формування уявлення у студентів про біхевіористський підхід до аналізу фінансової поведінки, розкриття природу та причини виникнення когнітивних помилок, а також навчити розпізнавати найпоширеніші типи цих помилок у процесі прийняття фінансових рішень.

План

1. Сутність біхевіоризму.
2. Поняття і причини виникнення когнітивної помилки.
3. Найпоширеніші когнітивні помилки при прийнятті фінансових рішень..

Література

ондаренко О. В. Слюсаренко Ю. Л., Біхевіоризм від Джона Б. Уотсона до Е. Толмена. *Наукові горизонти*. 2019. № 2. С. 80–85.

огнітивна психологія: комплекс навчально-методичного забезпечення для підготовки бакалаврів усіх напрямів / Укл.: Бреусенко-Кузнецов О.А. Київ:

НТУУ «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», 2017. 43 с.

анеман Деніел. *Мислення швидко й повільно* / пер. з англ. Максим Яковлев. Київ : Наш формат, 2017. 488 с.

ізима Т.О. Поведінкові фінанси як новий напрям досліджень сучасної фінансової науки. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2013. Вип. 9(2). С. 175-179.

6. Вплив когнітивних спотворень на прийняття економічних (управлінських) рішень. Конспект лекцій. URL : https://elearning.sumdu.edu.ua/free_content/lectured:983b586d1d8cf27c4be9ec eb7db20d8d047a9561/latest/682438/index.htm

7. Кизима Т.О. Поведінкові фінанси у концепціях класичної та інституціональної теорій. *Світ фінансів*. Тернопіль, 2013. Вип. 3. С. 7-18.

8. Нікіфоров П. О., Марич М. Г. *Поведінкові фінанси* : навч. посібник. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т. ім. Ю. Федьковича. 2022. 144 с.

Контрольні запитання:

1. У чому полягає суть біхевіоризму як напрямку в психології? Хто вважається його засновником?

2. Які основні принципи біхевіоризму сформульовані у класичних дослідженнях?

3. Що таке когнітивний біхевіоризм і чим він відрізняється від класичного біхевіоризму?

4. Які види мислення (раціональне, інтуїтивне тощо) залучаються під час прийняття рішень у фінансовій сфері?

5. У чому полягає різниця між Системою 1 і Системою 2 мислення за Д. Канеманом?

6. Що таке когнітивні помилки та як вони впливають на фінансову поведінку?

7. Які причини виникнення когнітивних помилок у процесі прийняття рішень?

8. Які основні типи когнітивних помилок виділяють сучасні дослідники? Наведіть приклади.

9. Які поведінкові упередження найчастіше проявляються у процесі прийняття фінансових рішень?

10. Які маніпулятивні технології використовуються в інформаційному середовищі та як можна протидіяти їх впливу?

Дискусійні питання

1. Роль емоцій у фінансовому виборі: психологічні пастки інвестора.

2. Маніпуляції та інформаційні викривлення: як дезінформація впливає на фінансову поведінку.

Завдання 1

1. Ігор Горбунов після участі у вебінарі компанії, що займається торгівлею крипто валютою зрозумів, що це його покликання. Хоча його знайомі Сергій та Михайло розповіли йому, що втратили близько 2000 \$ при грі на цьому ринку. Ігор вважає себе компетентнішим, ніж друзі, і думає спробувати поправити сімейний бюджет, використовуючи відкладену на «чорний день» суму в 2500 \$. У його поведінці ми можемо бачити прояв якого упередження?

2. Олександр вирішив провести дослідження, в якому з'ясувати, схильність журналістів, які публікують огляд стану ринку до певних прогнозів – оптимістичні або песимістичні. Вплив якого упередження він хоче виявити?

3. Коли нова інформація, що надходить, ігнорується або приймаються до уваги тільки ті дані, які підтверджують вже прийняте рішення, то це упередження називається?

Завдання 2

Кейс: Митна політика США та паніка на фінансових ринках

Опис ситуації

У квітні 2025 року президент США пообіцяв різке підвищення мит на імпорт товарів з Китаю, ЄС, Мексики та Канади. Ця заява викликала миттєву реакцію фінансових ринків:

- Індекс S&P 500 впав на 5,3% за три дні.
- Золото зросло на 7%, державні облигації США – на 3%.
- Масово почали продаватися акції компаній, орієнтованих на експорт (Tesla, Apple, Caterpillar).
- Соціальні мережі та фінансові ЗМІ поширили тисячі тривожних заголовків, спричиняючи ефект інформаційної паніки.

Інфографіка (умовна)

Актив	Зміна % (3 дні)	Коментар
		Масовий продаж
		Найбільше постраждали ІТ-компанії
Золото		Втеча до "тихої гавані"
10-річні облигації		Зростання попиту
Акції Tesla		Страх щодо мит на електрокари

Завдання до кейсу:

Аналітичне

1. Які когнітивні помилки могли вплинути на прийняття рішень у цій ситуації? Визначте три когнітивні помилки, які могли проявитися у поведінці інвесторів у цьому кейсі.

2. Проаналізуйте, чому інвестори масово продають акції, а попит на золото та облигації стрімко зростає. Чи є ця реакція раціональною?

3. Як емоції та інформаційний шум впливають на раціональність фінансових рішень?

4. Визначте, які джерела інформації могли посилити паніку.

Практичне

1. Уявіть, що ви – радник приватного інвестора. Запропонуйте коротку рекомендацію (5–6 речень), як діяти в умовах паніки на ринку, використовуючи знання про когнітивні викривлення.
2. Розробіть пам’ятку для інвесторів з назвою (можна у вигляді тези чи схеми): «Як не панікувати на ринку: 5 когнітивних пасток».

Практичне заняття 4

ТЕМА 4. ТЕОРІЯ ПЕРСПЕКТИВ

Мета: сформувати у студентів цілісне уявлення про процес прийняття фінансових рішень в умовах невизначеності та ризику, ознайомити з основними положеннями теорії перспектив і кумулятивної теорії перспектив, а також розвинути навички аналізу поведінки інвесторів з урахуванням психологічних факторів, що впливають на оцінку виграшів і втрат.

План

1. Процес прийняття фінансових рішень в умовах невизначеності та ризику.
2. Виникнення і зміст теорії перспектив.
3. Кумулятивна теорія перспектив.

Література

ікіфоров П. О., Марич М. Г. Поведінкові фінанси : навч. посібник. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т. ім. Ю. Федьковича. 2022. 144 с.

ваша О. В. Основні положення та гіпотези поведінкових ф

3. Вибір в умовах ризику і невизначеності: теорія перспектив Д. Канемана та А. Тверські. Конспект лекції. URL : https://elearning.sumdu.edu.ua/free_content/lectured:983b586d1d8cf27c4be9ec eb7db20d8d047a9561/latest/682425/index.html

с

і

в

4. Шиманська О. Експериментальна економіка Д. Канемана і В. Сміта : виклики XXI століття. *Вісник ТНЕУ*. 2010. № 2. С. 133-141.

5. Корзаченко О. В. Еволюція моделей прийняття рішень: від класичної політекономії до біхевіористської економіки. *Моделювання та інформаційні системи в економіці*. 2020. Вип. 100. С. 103–112.

6. Капелюш А.А. Ретроспективний аналіз розвитку теорії біхевіористичних фінансів. *Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України*. 2016. №2. С. 120—131.

7. Tversky A., Kahneman D. Advances in prospect theory: cumulative representation of uncertainty. *The Journal of Risk and Uncertainty*. 1992. V. 5. No 4. P. 297—323.

а

Контрольні запитання

п 1. Що таке невизначеність і ризик? У чому полягає їх відмінність?

е 2. Що означає поняття «прийняття рішень»? Наведіть приклади прийняття фінансових рішень у повсякденному житті та бізнесі.

а 3. Які основні проблеми виникають у процесі прийняття фінансових рішень?

4. Чим відрізняються приватні рішення від управлінських?

D 5. Хто є авторами теорії перспектив і яка її ключова ідея?

. 6. Які етапи включає процес прийняття рішень згідно з теорією перспектив?

7. Що таке «точка відліку» у моделі поведінкових фінансів і як вона впливає на оцінку виграшів і втрат?

v 8. У чому полягає суть принципу «уникнення втрат»? Наведіть приклади з фінансової практики.

г 9. Що означає принцип «зниження чутливості до втрат»? Як він проявляється в поведінці інвесторів?

k 10. Чому люди в процесі прийняття рішень користуються у

А

евристиками? Які їхні сильні та слабкі сторони?

11. Як емоційний стан впливає на готовність особи приймати ризику?

12. Яким чином великі успіхи або невдачі змінюють ставлення до ризику?

Практичні ситуації 1

1. У дослідженні поведінки покупців, яке було проведене в одному з супермаркетів, з'ясувалося, що обмеження на покупку рибної консерви (зі знижкою 10%) – не більше 6 банок в одні руки – призвело до того, що покупці купували в середньому 4 банок. Тоді як без такого обмеження кількість банок, які купували покупці, була вдвічі меншою. Поясніть результати цього дослідження.

2. Наведіть по два приклади, які ілюструють евристики репрезентативності та доступності в фінансовій сфері. Чому ефекти закріплення і репрезентативності зберігаються певною мірою, навіть якщо людина знає про свою схильність до впливу цих ефектів?

3. Які б конкретні навички ви б порадили розвивати людям, які хочуть навчитися приймати більш ефективні фінансові рішення та уникати помилок мислення?

Завдання 2

Молодий інвестор починає активно купувати акції технологічних компаній після того, як йому вдалося заробити 20% прибутку за перші два місяці інвестування. Він починає ігнорувати поради фінансових аналітиків, не проводить глибокий аналіз ринку та переконаний, що має «інтуїцію» на прибуткові інвестиції.

Через деякий час його портфель зазнає значних збитків, але інвестор продовжує вірити у свою здатність передбачати ринок.

Завдання:

1. Визначте, яке когнітивне упередження проявляється в діях інвестора.
2. Які ризики пов'язані з надмірною самовпевненістю у фінансових рішеннях?
3. Які стратегії самоконтролю можуть допомогти інвестору діяти більш раціонально?

Завдання 3

У 1979 році Д. Канеман і А. Тверські опублікували працю про «теорію перспектив».

Уявіть, що ви є учасником економічного симпозіуму 1980-х років. Вам потрібно пояснити, чому їхні висновки стали викликом для класичної теорії очікуваної корисності.

Підготуйте коротку промову, у якій ви викладете основні ідеї цієї теорії та поясните її значення для формування поведінкових фінансів.

Практичне заняття 5

ТЕМА 5: ПОВЕДІНКОВІ ФІНАНСОВІ РІШЕННЯ ДОМОГОСПОДАРСТВ

Мета: формування розуміння специфіки прийняття фінансових рішень домогосподарствами під впливом поведінкових факторів; набуття навичок застосування підходів поведінкових фінансів для підвищення фінансової стійкості домогосподарств.

План

1. Поняття фінансів домогосподарств.
2. Поведінкові фактори, які впливають на фінансові рішення домогосподарств.
3. Світові моделі та інвестиційна поведінка населення в різних країнах. Фінансові активи домогосподарств: зарубіжний і вітчизняний досвід.

4. Стратегії зменшення впливу негативних поведінкових факторів на процес прийняття фінансових рішень домогосподарствами.

Література

ікіфоров П. О., Марич М. Г. Поведінкові фінанси : навч. посібник. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т. ім. Ю. Федьковича. 2022. 144 с.

ляшенко П. Поведінкові фінанси: інвестиції домогосподарств та прийняття рішень про позички. *Вісник Національного банку України*. 2017. №. 242. С.

іансова грамотність, фінансова інклюзія та фінансовий добробут в Україні
у

лександрова М.М., Адаменко А.С. Світові моделі інвестиційної поведінки
д

о
агайчук Н. Г. Уточнення змісту поняття "фінанси домогосподарств" у розрізі навчальної дисципліни "Фінанси". *Фінансовий простір*. 2014. № 2. С. 100-105.

дючник Л. В. Фінансова поведінка домашніх господарств: сутність та особливості. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2021. Том 6. № 3. С. 219 – 227.

аврик С. С. Активізація інвестиційних можливостей домогосподарств у контексті детінізації економіки України. *Finance, accounting, banks*. 2018. Вип. 1. С. 121-128. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fub_2018_1_15.

арпишин Н., Табака С. Поведінкові фінансові рішення населення в процесі
є

льська О. Концептуальна сутність зв'язку економічної поведінки домогосподарств і розвитку територій. *Економіка та суспільство*. 2021. №

HYPERLINK "https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:AvmZO-

Контрольні запитання

1. Що таке дохід домогосподарства? З яких основних джерел формується Ваш особистий дохід (дохід родини)?
2. У чому полягає суть доходу в негрошовій формі? Наведіть приклади.
3. Які моделі інвестиційної поведінки домогосподарств характерні для різних країн світу?
4. В українських домогосподарствах зараз є тенденція до зниження доходу. Як цього запобігти?
5. Яка стратегічна фінансова мета є ключовою для кожної людини в довгостроковій перспективі?
6. Чи доцільно домогосподарствам сьогодні користуватися кредитами? Як інфляція впливає на вартість кредитування?
7. Що таке фінансова грамотність? Які ефективні способи підвищення її рівня серед населення?

Практичні ситуації 1

Що вигідніше:

1. Кредитна картка з великим пільговим періодом або дебетова з високим кешбеком на всі покупки? А якщо є карта з ще вищим кешбеком, але тільки на кафе та ресторани?
2. Вклад на 3 місяця під 6% річних із можливістю виграти айфон чи внесок на 5 місяців під 4% річних із щомісячною капіталізацією?
3. Іпотечний кредит з першим внеском у 10% на 20 років і однаковими щорічними платежами та обов'язковим страхуванням життя позичальника або кредит на ту ж суму на 10 років під 20%?

Практична ситуація 2

Молода пара щомісяця витрачає весь свій дохід, не формуючи заощаджень. Вони пояснюють свою поведінку так:

«Жити потрібно сьогодні, майбутнє — непередбачуване».

При цьому вони не мають фінансової «подушки безпеки», не інвестують і не планують пенсійне забезпечення. У разі форс-мажору (втрата роботи, проблеми зі здоров'ям тощо) змушені будуть брати кредити або позичати гроші в родичів.

Які когнітивні упередження проявляються в цій ситуації?

Як би ви змінили фінансову поведінку цієї пари, спираючись на принципи поведінкових фінансів?

Практичне завдання 3

Сім'я Ковальчуків — подружжя з двома дітьми, обидва працюють на середньому рівні заробітної плати. Щомісячний сукупний дохід становить 48 000 грн. Витрати — близько 46 000 грн. У родини є кредит на новий телевізор, щомісячний платіж — 3 500 грн, а також розстрочка на смартфони, яку вони виплачують вже пів року.

Нещодавно сім'я вирішила взяти новий споживчий кредит на ремонт кухні — 150 000 грн на три роки. Банк запропонував зручну схему — "тільки 4 990 грн на місяць".

При цьому:

- 1) родина не має фінансової «подушки безпеки»;
- 2) участь у пенсійному накопиченні — відсутня;
- 3) усі заощадження — 7 000 грн, які вони тримають «на всяк випадок»;
- 4) друзі часто хвалять покупки Ковальчуків у соцмережах, що мотивує родину витратити більше.

Завдання:

1. Проаналізуйте фінансову поведінку сім'ї Ковальчуків.
2. Які когнітивні упередження впливають на їхні фінансові рішення?
3. Які поведінкові помилки допущено при прийнятті рішень щодо витрат і кредитів?

4. Як змінити їхню фінансову стратегію, використовуючи підходи поведінкових фінансів?

5. Надайте рекомендації для цієї родини щодо покращення фінансової стійкості.

Практична завдання 4

Негрошові доходи населення складають 7% від загального доходу. До негрошових доходів відносять продукцію, отриманої з особистого підсобного господарства, від самозаготовок, негрошові пільги та компенсації, негрошова допомога від родичів, інші види допомоги. Напишіть джерела Вашого негрошового доходу за останній місяць, зробіть грошову оцінку.

Практичне заняття 6

ТЕМА 6. ПОВЕДІНКОВІ ФІНАНСИ І ФІНАНСОВИЙ РИНОК

Мета: Сформувати у студентів цілісне уявлення про вплив поведінкових факторів на функціонування фінансового ринку та прийняття рішень його учасниками; розглянути особливості поведінки інвесторів, трейдерів і так званих «шумових» гравців; навчити аналізувати психологічні механізми, що впливають на динаміку ринку, та оцінювати обґрунтованість гіпотези про неефективність ринку.

План

1. Поведінкові правила фондового ринку. Гіпотеза про «неефективність ринку». Теорія поведінки інвесторів.
2. Теорія шумової торгівлі. Діяльність «шумових трейдерів».
3. Теорія ефективності операцій трейдера. Психологічні аспекти роботи трейдера на фондовому ринку.

Література

1. Карпишин Н. І. Поведінкові фінанси та їх вплив на фондовий ринок.

<http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/13709/1/%D0%9A%D0%B0%D1%80%D0%BF%D0%B8%D1%88%D0%B8%D0%BD.pdf>

3. Копан О.В. Біхевіоризм в інвестиційних рішеннях Уоррена Баффета та можливості його застосування в Україні. <https://core.ac.uk/download/pdf/197271667.pdf>

5. Хагстрон Р. Уоррен Баффет. Как 5\$ превратит в 50 миллиардов. Стратегия и тактика великого инвестора. 2007. 284 с.

6. Брус С. І. Поведінкові фінанси і трансформація ринку фінансових послуг. *Вісник Інституту економіки та прогнозування*. 2012. №2. С. 30-36.

7. Shleifer A. (2000). *Inefficient Markets: An Introduction to Behavioral Finance* Clarendon lectures in economics. Oxford University Press. 216 p.

Контрольні питання

1. Які основні положення гіпотези ефективного ринку.
2. Що означає неефективним ринок?
3. В чому сутність теорії шумової торгівлі?
4. Які поведінкові чинники впливають на прийняття рішень інвесторів та стан фондового ринку?

Дискусійні питання

1. Стратегії ухвалення інвестиційних рішень: класичний підхід та поведінкова альтернатива.
2. Психологічні пастки у діяльності трейдера: типові помилки та способи їх уникнення.

Практичні ситуації 1

Ситуація 1. Уявіть, що інвестор, маючи акції компанії, дізнається про тимчасове падіння її прибутку на 10%, що спричинило зниження ціни акцій на 15%. Інвестор панікує і вирішує терміново продати всі свої акції, аби уникнути більших втрат.

Яке поведінкове упередження проявляється у діях інвестора?

Яким чином інвестор міг би ухвалити раціональніше рішення?

Ситуація 2. У новинах з'являється інформація, що інвестори масово скуповують акції компанії Х. Треjder без детального аналізу також купує ці акції, бо боїться «втратити вигоду».

Яке когнітивне викривлення проявляється у цьому прикладі?

Чи завжди така поведінка виправдана?

Ситуація 3. Початківець трейдер після кількох успішних угод вирішує збільшити обсяг угод утричі, ігноруючи ринкові сигнали. У результаті він зазнає значних збитків.

Яка психологічна пастка тут має місце?

Як трейдеру зменшити ризик дії цього упередження?

Завдання 2

У 2020 році, на тлі пандемії COVID-19 та карантинних обмежень, значно зросла кількість роздрібних трейдерів, які почали активно торгувати через мобільні застосунки, зокрема Robinhood. Це явище дістало назву «Boom of Retail Trading».

Цифрові факти:

1) У першому кварталі 2020 року Robinhood отримав 3 млн нових користувачів.

2) Акції деяких компаній, таких як Hertz, збанкрутіли, але їхня вартість зросла на понад 500% за короткий період — через активність нових трейдерів.

3) Інвестиції часто робилися без фундаментального аналізу — лише на основі «хайпу» в соціальних мережах.

Наслідки:

1) Значна кількість нових інвесторів зазнали збитків після краху «гарячих» акцій.

2) У другій половині 2020 року зросла волатильність ринку,

зумовлена непередбачуваною поведінкою роздрібних трейдерів.

Завдання:

1. Які когнітивні помилки найяскравіше проявилися в поведінці роздрібних трейдерів?
2. Як трейдерам уникати ефекту стадності та ілюзії контролю в майбутньому?
3. Які інструменти поведінкових фінансів можуть допомогти трейдеру зменшити ризики при високій ринковій волатильності?

Практичне заняття 3

Розробить власну стратегію інвестування коштів на фінансовому ринку. Проаналізуйте з допомогою SWOT-аналізу (скласти матрицю).

SWOT-аналіз — один із найпоширеніших аналітичних методів, який дозволяє в комплексі оцінити сильні й слабкі сторони, а також можливості й загрози.

Матриця SWOT:

S - слабкі сторони	W - слабкі сторони
O - можливості	T - загрози

S (strengths) — сильні сторони. Ваші переваги, які допоможуть реалізувати стратегію.

Наприклад: знання в сфері інвестування, досвід здійснення операцій на фінансовому ринку.

W (weaknesses) — слабкі сторони. Ознаки, які роблять Вас вразливим.

Наприклад: відсутність досвіду інвестування.

O (opportunities) — можливості (зовнішнє середовище). Їх можна використовувати для успішного інвестування.

Наприклад: співробітництво з інвестором, який має досвід, дешеві кредитні ресурси.

T (threats) — загрози (зовнішнє середовище). Вони можуть завдати збитків.

Наприклад: висока інфляція, криза фінансовому ринку (за конкретним сектором).

Практичне заняття 7

ТЕМА 7. ПОВЕДІНКОВА ТЕОРІЯ ФІРМИ

Мета: Сформувати у студентів цілісне уявлення про поведінкову теорію фірми як альтернативу класичним економічним підходам, розкрити особливості прийняття управлінських рішень в умовах обмеженої раціональності та внутрішніх організаційних суперечностей

План

сновні положення теорії фірми.

одель обмеженої раціональності Г.-А. Саймона.

одель змінної раціональності Харві Лейбенстайн.

учасний розвиток поведінкової теорії фірми.

Література

ікіфоров П. О., Марич М. Г. Поведінкові фінанси : навч. посібник. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т. ім. Ю. Федьковича. 2022. 144 с.

аймон Г. А. Адміністративна поведінка: дослідження процесів прийняття управлінських рішень в адміністративних організаціях / Пер. з англ. – К.: Основи, 2001. – 384 с.

ейбенстайн Г. Теорія фірми з урахуванням X-неефективності. Економічна теорія: навч. посібник / За ред. Ю.В. Ніколенка. К.: Центр учбової літератури, 2013. С. 189–194.

азилевич В. Д. та ін. *Макро- і мікроекономіка: підручник* – К.: Знання, 2012. – Розділ: Поведінкова економіка.

льохін А. І. *Поведінкова економіка: навчальний посібник*. – Х.: ХНЕУ, 2019. – 134 с.

haler R. H. Misbehaving: The Making of Behavioral Economics – W.W. Norton,

Контрольні запитання

о таке фірма? Як розглядається фірма в класичних теоріях фірми?

кі основні положення теорії обмеженої раціональності Г. Саймона?

к поняття «обмежена раціональність» змінює уявлення про прийняття рішень у межах фірми?

чому суть моделі змінної раціональності Харві Лейбенстайна? Яку роль у ній відіграє мотивація?

к пояснюється поведінка працівників у межах поведінкової теорії фірми?

кі чинники впливають на процес ухвалення рішень у фірмі відповідно до поведінкового підходу?

кі сучасні підходи доповнюють або розвивають класичні моделі поведінкової теорії фірми?

к врахування психологічних і соціальних факторів впливає на стратегічне управління підприємством?

Дискусійні питання

1. Групове прийняття рішень у компаніях: переваги, ризики та психологічні аспекти.

2. Поведінкові упередження керівників і їхній вплив на ефективність фірми.

Завдання 1

Упродовж останнього періоду спостерігається суттєве зниження вартості акцій компанії Tesla Inc., що оцінюється на рівні близько 30% від попередньої ринкової капіталізації. Причини такого зниження зумовлені сукупністю внутрішніх та зовнішніх факторів, які негативно вплинули на інвестиційну привабливість компанії. Серед ключових чинників слід виокремити такі:

1. Невиконання цільових показників із постачання продукції.

Компанія не досягла заявлених обсягів постачання електромобілів, що спричинило зниження довіри з боку інвесторів та зростання песимістичних очікувань щодо майбутніх фінансових результатів.

2. Погіршення фінансових результатів. Чистий прибуток Tesla за звітний період зменшився на 71%, що свідчить про послаблення фінансової стійкості та може свідчити про переоцінку ринком фундаментальної вартості акцій компанії.

3. Інсайдерські продажі. Додатковим дестабілізуючим фактором стали масштабні операції з продажу акцій керівництвом компанії. Зокрема, брат генерального директора Ілона Маска — Кімбал Маск — здійснив продаж акцій на суму близько 43 мільйонів доларів США, що було інтерпретовано ринком як сигнал можливої втрати довіри до коротко- та середньострокових перспектив розвитку компанії.

Завдання:

1. Які психологічні фактори вплинули на рішення інвесторів у цій ситуації?

2. Як можна було уникнути ірраціональних рішень, використовуючи принципи поведінкових фінансів?

3. Які уроки можна винести з цього кейсу для майбутніх інвестиційних стратегій?

Ситуаційне завдання 2

Гра «Розподіл капіталу на розвиток підрозділів фірми».

Учасники:

1. Гравець А: Керівник фірми
2. Гравець Б: Менеджер "Виробництва"
3. Гравець С: Менеджер "Маркетингу"
4. Гравець Д: Менеджер "Досліджень і розробок"

Ці підрозділи відповідають різним функціональним областям внутрішньої структури фірми. "Виробництво" відповідає за виробництво товарів або надання послуг. "Маркетинг" займається рекламою, продажем та підтримкою клієнтів. "Дослідження і розробки" відповідають за інновації та вдосконалення продукції або послуг.

1. Фірма отримала додатковий капітал для розвитку своїх підрозділів і має розподілити його між підрозділами «Виробництво», «Маркетинг», «Дослідження і розробки».

2. Гравець А, як керівник фірми, починає переговори і може запропонувати будь-який розподіл капіталу між підрозділами.

3. Гравці Б, С і Д мають можливість впливати на розподіл капіталу між цими підрозділами залежно від своїх власних стратегічних цілей та переваг.

4. Результат:

- метою Гравця А є максимізувати розвиток фірми, який буде вигідним саме для нього;
- метою Гравців Б,С,Д - отримати капітал на розвиток;
- у разі відсутності компромісу жоден з підрозділів не отримує капіталу.

Література

Александрова М.М., Адаменко А.С. Світові моделі інвестиційної поведінки

Д

о

2. Барабаш Л.. (2020). Трансформація поведінкових фінансів
внаслідок зміни моделей економічної поведінки. *Вісник Харківського
національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2020. (99). С. 43-49.

Гандаренко О. В. Слюсаренко Ю. Л., Біхевіоризм від Джона Б. Уотсона до Е.
Толмена. *Наукові горизонти*. 2019. № 2. С. 80–85.

4. Вибір в умовах ризику і невизначеності: теорія перспектив Д.
Канемана та А. Тверські. Конспект лекції. URL :
[https://elearning.sumdu.edu.ua/free_content/lectured:983b586d1d8cf27c4be9ec
eb7db20d8d047a9561/latest/682425/index.html](https://elearning.sumdu.edu.ua/free_content/lectured:983b586d1d8cf27c4be9ec
eb7db20d8d047a9561/latest/682425/index.html)

Вплив когнітивних спотворень на прийняття економічних

с

Вашук Ю. П. Поведінкова та експериментальна економіка : навч. посіб.
Тернопіль: Осадца Ю. В., 2017. 119 с.

Григорук Н. Поведінкові фінанси: інвестиції домогосподарств та прийняття
рішень про позички. *Вісник Національного банку України*. 2017. No. 242. С.

В

Канеман Д. Мислення швидке й повільне / пер. з англ. – К.: Наш Формат, 2017.

г

і

9. Капелюш А.А. Ретроспективний аналіз розвитку теорії
біхевіористичних фінансів. *Збірник наукових праць Університету
державної фіскальної служби України*. 2016. №2. С. 120—131.

Крипшин Н. І. Поведінкові фінанси та їх вплив на фондовий ринок.

т

и

р

х

с

р

і

ш

с

HYPERLINK

ваша О. В. Основні положення та гіпотези поведінкових

ф

ізима Т.О. Поведінкові фінанси у концепціях класичної та інституціональної теорій. Світ фінансів. Тернопіль, 2013. Вип. 3. С. 7-18.

ізима Т. Лободіна З., Горин В., Кізіма А. Поведінкові фінанси як методологічний концепт дослідження сфери публічних фінансів в Україні.

Є

внючник Л. В. Фінансова поведінка домашніх господарств: сутність та особливості. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2021. Том 6. № 3. С. 219 – 227.

16. Корзаченко О. В. Еволюція моделей прийняття рішень: від класичної політекономії до біхевіористської економіки. *Моделювання та інформаційні системи в економіці*. 2020. Вип. 100. С. 103–112.

17. Кривий В. І. Сутність та основні теоретичні блоки поведінкових фінансів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент*. 2017. Вип. 23(1). С. 12-16.

взьмук С.Г. Прийняття фінансових рішень в умовах невизначеності: поведінковий аспект. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент*. Одеса: Міжнар. гуманіт. ун-т. 2017. №26. С. 88-91.

взьмук С.Г. Прийняття фінансових рішень українськими менеджерами: вхідні дані для побудови моделі. *Східна Європа: економіка, бізнес та*

В

айбенстайн Г. Теорія фірми з урахуванням X-неефективності. *Економічна теорія: навч. посібник / За ред. Ю.В. Ніколенка*. К.: Центр учбової літератури, 2013. С. 189–194.

втий І., Кнір М., Плішакова Н., Плішакова О. Поведінкові фінанси:

В

и

и

теоретичні основи та емпіричні ознаки. Фінансово-кредитна діяльність : проблеми і перспективи. 2019. С. 385-393.

ікіфоров П. О., Марич М. Г. Поведінкові фінанси : навч. посібник. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т. ім. Ю. Федьковича. 2022. 144 с.

оведінкова економіка: від теорії до практики: міждисциплінарний навчальний посібник. За науковою ред. Татомир І.Л., Квасній Л.Г. Трускавець: ПОСВІТ, 2022, 408 с.

овод Т.М. Поведінкові фінанси: сутність та підходи до визначення. Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка. 2022. Вип. 14. С. 102–109.

ичард Галер Поведінкова економіка. Як емоції впливають на економічні рішення . – К.: Наш формат, 2018. – 464 с.

идорчук А. А. Фінансова стійкість домогосподарств: теоретичні основи та прикладні аспекти: монографія /А. А. Сидорчук. Тернопіль: ЗУНУ, 2023. 474 с. URL.: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/49019>.

алер Р. Поведінкова економіка. Чому люди діють ірраціонально і як отримати з цього вигоду. 3-тє видання. Пер. з англ. С. Крикунової. Київ: Наш формат, 2022. 464.

28. Харабара В. М., Грешко Р. І., Третьякова О. В. Поведінкові фінанси: сутність та основні теоретичні блоки. *Ефективна економіка*. 2021. № 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8814>

aker Н.К. Behavioral Finance: Investors, Corporations, and Markets / Н.К. Baker, J.R. Nofsinger. – Hoboken : John Wiley & Sons, 2010. – 768 p.

a

h 32. Ritter J.R. Behavioral finance / J.R. Ritter //Pacific-Basin Finance Journal. – 2003. – № 4. – P. 429–437.

bleifer A. (2000). Inefficient Markets: An Introduction to Behavioral Finance

m

a

n

34. Statman M. What Is Behavioral Finance? / M. Statman // Handbook of Finance. Vol. II / F.J. Fabozzi. – Hoboken : John Wiley & Sons, 2008. – P. 79–84.

haler R. H. Misbehaving: The Making of Behavioral Economics – W.W. Norton,

36. Tversky A., Kahneman D. Advances in prospect theory: cumulative representation of uncertainty. The Journal of Risk and Uncertainty. 1992. V. 5. No 4. P. 297—323.

Навчальне видання

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
до практичних занять з дисципліни
«ПОВЕДІНКОВІ ФІНАНСИ»
(для здобувачів вищої освіти, вибіркова дисципліна)
(Електронне видання)

Укладач:
О.О. СЕРЕДА

Оригінал-макет

Підписано до друку _____.
Формат 60x84 ¹/₁₆. Папір типогр. Гарнітура Times.
Друк офсетний. Умов. друк. арк. _____. Обл.-вид. арк. _____.
Тираж ___ екз. Вид. № _____. Замов. № _____. Ціна договірна.

Видавництво Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля

Свідоцтво про реєстрацію: серія ДК № 1620 від 18.12.03 р.
Адреса університета: вул. Іоанна Павла II, 17,
м. Київ, 01042, Україна
e-mail: vidavnictvoSNU.ua@gmail.com.